

Леся Конопляник
Кандидат педагогічних наук
Регіна Хіміч
Національний авіаційний університет
м. Київ

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕПОНІМІЧНИХ ТЕРМІНІВ З ФІЗИКИ ЗА СЕМАНТИЧНОЮ ОЗНАКОЮ

Розвиток будь-якої наукової галузі завжди пов'язаний з проблемами термінології, оскільки вона є базовим засобом фіксації та передачі наукової та технічної інформації. Фізична термінологія, незважаючи на свою довгу історію розвитку, до цього часу залишається недостатньо дослідженим шаром лексики, хоча необхідність її вивчення усвідомлюється як лінгвістами, так і фізиками.

Об'ємний пласт термінологічної лексики цієї галузі складають терміни, в склад яких входять власні назви (імена вчених, дослідників і винахідників), оскільки розвиток фізики завжди був пов'язаний з їхньою діяльністю. Це явище закріплюється у науковій термінології у вигляді епонімічних термінів. Призначення таких термінів – індивідуалізація об'єкта, виділення його з групи йому подібних.

Термін «епонім» у словниках тлумачать по-різному: 1. a word or name derived from the name of a person; 2. a person after whom a discovery, invention, place is named or thought to be named [Oxford Dictionary].

В англійській мові цей термін є полісемантичним. Він означає або саме слово, або ім'я людини, на честь якої було щось назване.

Друге значення багатозначного терміна «епонім», відповідає визначенням, зафіксованим у вітчизняних лексикографічних джерелах [3, с. 76] та у працях деяких вітчизняних та російських дослідників (М. Дзюба, Ю. Костеріна, Н. Подольська та ін.).

Спираючись на дослідження М. Дзюби та Ю. Костеріної, у своїй роботі під епонімами ми розуміємо «власні назви на позначення конкретного носія імені, від якого утворено спеціальну мовну одиницю» [2, с. 7], а під епонімічними термінами – «терміни,

утворені від епонімів, тобто терміни, елементами структури яких виступають власні імена або похідні від них» [3, с. 76].

В результаті аналізу епонімічних термінів з досліджуваної вибірки, складеної на основі перегляду літературних джерел з фізики, а також враховуючи певні критерії відбору термінів та вивчивши класифікації запропоновані Л. Гаращенко М. [1], Дзюбою [2] ми виділили такі дев'ять груп епонімічних термінів за поняттєво-тематичними ознаками:

1. Терміни на позначення одиниць вимірювання. Традиція називати одиниці вимірювання величин іменами вчених була закріплена при введенні Міжнародної системи одиниць (СІ). Ця номінація виражає ідею авторства людей, чиї імена покладено в основу назви певного явища [1, с. 166]. Ця тенденція спостерігається й у інших системах одиниць, а також серед позасистемних одиниць.

Прикладами таких термінів є ampere, volt, ohm, joule, hertz, kelvin, Celsius, Fahrenheit, coulomb, newton, pascal, weber, farad, angstrom, tesla та інші. Так, ampere (одиниця вимірювання сили струму) отримала назву від прізвища французького фізика Андре Ампера; hertz (одиниця вимірювання частоти коливань) утворила свою назву від прізвища німецького фізика Генріха Герца; Kelvin (одиниця термодинамічної температури) була названа на честь британського фізика Вільяма Томпсона, якому було присвоєно лицарське звання барон Кельвін I.

2. Терміни на позначення величин та сталих, зокрема: Avogadro constant, Planck constant, Dirac constant, Boltzmann constant, Faraday constant, Curie constant та інші. Так, Planck constant – це фундаментальна фізична константа, яка була введена німецьким фізиком М. Планком і пізніше названа його іменем.

3. Терміни на позначення приладів, пристроїв, обладнання, механізмів, деталей та їх частин. Серед прикладів цієї групи виділимо такі: voltmeter, ohmmeter, galvanometer, Geiger counter, Tesla coil, Alexanderson alternator, galvanic cell, Ampere balance. Так, Tesla coil (трансформатор Тесла) – це пристрій для утворення високої електричної напруги високої частоти, який був винайдений фізиком Н. Теслою у 1891 році та названий згодом на його честь.

4. Терміни на позначення принципів, законів та закономірностей. До цієї групи належать такі терміни: Newton's law, Coulomb's law, Ohm's law, Hooke's law, Huygens–Fresnel principle та інші, тобто терміни, до складу яких входять імена вчених, які довели закономірність або відкрили певний закон.

5. Терміни на позначення наукових явищ або ефектів. Серед прикладів, які ми зустріли у літературі, до цієї групи належать такі: Compton effect, Doppler effect, Becquerel effect, Maxwell effect, Faraday effect, Bragg diffraction, Raman dispersion тощо. Зокрема, Bragg diffraction (дифракція Брегга) була названа на честь Бреггів (батька і сина), які відкрили дифракцію рентгенівських променів на кристалах.

6. Терміни на позначення формул, рівнянь, теорем: Einstein formula, Kirchhoff formula, Carnot theorem, Becquerel equation, Bragg equation, Boltzmann equation, Maxwell equation, Schrodinger equation та інші. Так, Carnot theorem була названа за прізвищем французького вченого Н.Л.С. Карно.

7. Терміни на позначення процесів та дій, методів виконання дій та процесів: Brownian motion, Euler method, Thomas–Fermi method, Einstein displacement, Debye–Scherrer method та інші. Термін «Brownian motion» (Броунівський рух) утворився від прізвища шотландського ботаніка Р. Броуна, який дослідив цей рух у 1828 році.

8. Терміни на позначення термодинамічних циклів [1]: Carnot cycle, Otto cycle, Brayton cycle.

9. Терміни на позначення елементарних частинок, квазічастинок. Наприклад, термін «fermion» або «Fermi particle» (частинка або квазічастинка з напівцілим значенням спіну) був названий на честь фізика Енріко Фермі; термін «boson» або «Bose particle» (частинка або квазічастинка з цілим значенням спіну) утворився від прізвища фізика Шатъендраната Бозе.

Окремі фізичні епонімічні терміни мають синонімічні найменування на позначення одного поняття, епонімічна частина якого може бути замінена іншою епонімічною частиною або терміном без складової-епоніму.

Наприклад, «гальванічний елемент» в англійській мові має три варіанти: cell, galvanic cell та voltaic cell. Термін «galvanic cell»

(пристрій, який перетворює хімічну енергію в електричну енергію) був названий на честь фізіолога Луїджі Гальвані, який виявив явище «тваринної електрики».

Проте цей термін також має синонім – voltaic cell, названий на честь А. Вольти, який зацікавившись дослідом Гальвані, зміг розкрити природу відкритого явища з точки зору фізики.

Отже, епонімічні терміни становлять значну за обсягом частину у фізичній терміносистемі. Найпоширенішими є номінації величин, сталих, приладів, пристроїв, одиниць вимірювань, розрахункових понять, законів, явищ тощо.

Виділені групи використовуються у різних підсистемах фізичної термінології, оскільки вони увічнюють ім'я вченого для майбутніх поколінь. Такі терміни зручні в застосуванні завдяки своїй стислості, чіткості та здатності утворювати похідні. І незважаючи на наявність певних недоліків ці терміни завжди складатимуть вагому частину фізичної термінології.

Література

1. Гаращенко Л. Складені терміни з компонентами-епонімами в науково-технічній термінології [Електронний ресурс] / Л. Гаращенко // Лінгвістичні студії. – 2014. – Вип. 28. – С. 165–170. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2014_28_28 (дата звернення 19.03.2016). – Назва з екрана.
2. Дзюба М.М. Епоніми в українській науковій термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М.М. Дзюба. – Луцьк, 2011. – 22 с.
3. Костерина Ю.Е. Эпонимные единицы в англоязычной терминологии физики [Электронный ресурс] / Ю.Е. Костерина // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета : научн. журнал. – Иркутск : ИГЛУ, 2014. – №2 (27). – С. 76–82.